

พุทธศิลป์เมืองปะโค เวียงคุก
: ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการสร้างสรรค์พุทธศิลป์
The Art of Bago and Wiengkook City
: The Buddhist History and Buddhist art creation

พระราชรัตนาลงกรณ์ (พิศิษฐ์ สุวีโร)¹
 Phrarajrattanalongkorn (Pisit Suvíro)

บทคัดย่อ

พุทธศิลป์ปรกมถือว่าเกิดมาจากศรัทธาของชาวพุทธที่มุ่งสร้างสัญลักษณ์ที่บ่งถึงหลักธรรมและความเชื่อของตนที่มีต่อพระพุทธศาสนา พุทธศิลป์เมืองปะโค เวียงคุก เป็นพุทธศิลป์ปรกมที่เกิดมาจากพระพุทธศาสนาเนื่องจากพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาในเมืองปะโค เวียงคุกตั้งแต่สมัยทวารวดี ขอม สุโขทัย อโยธยา ล้านนาและล้านช้าง ทำให้มีการสร้างสรรค์พุทธศิลป์ปรกมทั้งพระพุทธรูปและเจดีย์หรือพระธาตุเป็นจำนวนมาก โดยการสร้างสรรค์พุทธศิลป์ปรกมเมืองปะโค เวียงคุกนั้นถือว่าได้สร้างสรรค์มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และมุ่งถึงการสร้างสรรค์เพื่อสื่อความหมายถึงหลักคำสอนพระพุทธศาสนา เช่น หลักคำสอนเรื่องบารมี 10 เรื่องนิพพาน เรื่องอนุสติ 10 เรื่องไตรลักษณ์ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะใช้เป็นสื่อในการศึกษาหรือสอนธรรมแก่ชาวพุทธโดยทั่วไป นอกจากนั้นการสร้างสรรคพุทธศิลป์ปรกมเมืองปะโค เวียงคุกยังถือว่ามีความค่าในเชิงของการเป็นหนึ่งในความเป็นศิลปกรรมไทยเพราะมีความเชื่อมโยงกับศิลปกรรมหลายยุคหลายสมัย

คำสำคัญ : พุทธศิลป์เมืองปะโค เวียงคุก, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา
 การสร้างสรรค์พุทธศิลป์ปรกม

Abstract

The Buddhist art is considered to be born from the faith of Buddhists who aim to create symbols that symbolize their principles and beliefs on Buddhism. Buddhist art, of the Pago and Wiang Khook city is a Buddhist art that originated from Buddhism because Buddhism has spread into the town of Pago

¹เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, Received: July 19, 2019 , Revised: July 27, 2019 , Accepted: August 29, 2019 E-mail worrakrit6994@gmail.com

and Wiang, Khook, from Dvaravati, Sukhothai, Ayutthaya, Lanna and Lan Chang It is Resulted in the creation of Buddhist arts, both Buddha images and pagodas or relics By creating the Buddhist art of the city of Pago and Wiang Khook is considered to be created from local wisdom. And focus on creation to convey meaning to Buddhist teachings such as the doctrine of prestige 10, nirvana, about Anusati, 10 stories, trinity, etc., in order to be used as a medium for education or teaching Dhamma to Buddhists in general. In addition, the creation of the Buddhist arts in Pago Wiang Khook is still considered to be valuable in the sense of being one of Thai art because it is connected to many fine arts of the period.

Keyword: The Art of Bago and Wiengkook City ,Buddhist History

Buddhist art creation

บทนำ

สำหรับพระพุทธศาสนานั้นถือได้ว่าเป็นศาสนาที่มีแหล่งกำเนิดมาจากอินเดียหรือชมพูทวีปเมื่อ 2600 ปีที่ผ่านมาจากนั้นก็ได้รับการเผยแผ่ไปยังดินแดนต่างๆ ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงปรินิพพานแล้ว โดยได้ถูกนำไปเผยแผ่ ณ ดินแดนทางเหนือก่อน แต่การเผยแผ่ในยุคแรกๆ นั้นก็ไม่มีหลักฐานปรากฏชัดเท่าใดนัก ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 236 ตรงกับสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ได้ทรงทำการส่งคายนาศาสนาและทรงส่งพระสมณทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วโลก จำนวน 9 สาย โดยพบว่าสายที่มีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นหรือได้รับกระแสความเชื่อของพระพุทธศาสนาเถรวาทในดินแดนอุษาคเนย์ หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นก็มีอยู่ 2 สายก็คือสายที่ 8 คือ พระโสณเถระ และพระอุตตเถระ ไปสุวรรณภูมิ ได้แก่ ไทย พม่า และมอญ และสายที่ 9 คือ พระมหินทเถระ ไปประเทศเกาะสิงหล หรือประเทศศรีลังกา² หรือหากกล่าวเฉพาะพื้นที่ของประเทศไทยนั้นก็คือสายที่ 8 คือพระโสณะ พระอุตตระ ซึ่งในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎกระบุว่านำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานที่อาณาจักรสุวรรณภูมิ³ ซึ่งคำว่าสุวรรณภูมินั้น นักวิชาการไทยและต่างประเทศส่วนหนึ่งเชื่อว่า ได้แก่ บริเวณประเทศไทย คือ จังหวัดนครปฐมโดยมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น เป็น

² เสถียร โพธิ์นันทะ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย 2535) หน้า 285-287.

³ วิ.ม.อ.(ไทย) 1/1/118.

ประจักษ์พยานอยู่จนบัดนี้ ส่วนนักวิชาการพม่าและต่างประเทศอีกส่วนหนึ่งสันนิษฐานว่า พม่าว่าสุวรรณภูมิได้แก่ เมืองสะเทิมในพม่าตอนใต้⁴

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดีนักวิชาการไทยก็เชื่อมั่นว่า พระพุทธศาสนากระแสแรกที่เข้ามาสู่สุวรรณภูมิเป็นครั้งแรกก็คือสมัยการสังคายยานี้และคำว่าสุวรรณภูมิก็คือบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คือจังหวัดนครปฐม ราชบุรี เป็นต้น และหากพิจารณาถึงภาพรวมของการเข้ามาของพระพุทธศาสนาเถรวาทนับตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นต้นมาก็จะพบว่า เมืองไทยนั้นได้รับกระแสพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน โดยนักวิชาการไทยได้ระบุถึงกระแสการเข้ามาของพระพุทธศาสนาจากอินเดียสู่ไทยนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 4 ยุค คือ (1) ยุคเถรวาทแบบสมัยอโศก (2) ยุคมหายาน เริ่มจากการส่งสมณทูตออกประกาศศาสนาในเอเชียกลาง หลังการสังคายนาครั้งที่ 4 ของฝ่ายมหายาน ซึ่งอุปถัมภ์โดยพระเจ้ากนิษกะมหาราช เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเข้าไปเผยแพร่ในประเทศจีน พระเจ้ากรุงจีนคือ มิ่งตี้ ได้ส่งทูตสันถวไมตรีมายังขุนหลวงเม้า กษัตริย์ไทยผู้ครองอาณาจักรอัยลาว คณะทูตได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาด้วยทำให้หัวเมืองทั้ง 77 มีราษฎร 51,890 ครอบครัว หันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก⁵ (3) ยุคเถรวาทแบบพุกาม พ.ศ.1600 พระเจ้าอนुरुทมหาราช หรืออโนรธา มังชอกษัตริย์พุกามเรืองอำนาจขึ้น ทรงปราบรามัญรวมพม่าเข้าได้ทั้งหมดแล้วแผ่อาณาเขตเข้ามาถึงอาณาจักรล้านนา ล้านช้าง จรดลพบุรี และทวารวดี พระเจ้าอนुरुท ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เมื่ออาณาจักรพุกามแผ่เข้ามาครอบงำคนไทยในถิ่นนี้ ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาสืบๆ มาอยู่แล้ว ก็รับนับถือพระพุทธศาสนาแบบพุกามจนเจริญแพร่หลายทั่วไปในฝ่ายเหนือ⁶

หลังจากพระพุทธศาสนาได้แพร่เข้ามาสู่สุวรรณภูมิแล้ว พระพุทธศาสนาเถรวาทก็ได้มีการเผยแผ่หรือแพร่ขยายตัวไปยังอาณาจักรโบราณต่างๆ ในดินแดนสุวรรณภูมิทั้งที่รู้จักกันในนามของอาณาจักรโบราณหลายอาณาจักรทั้งในยุคก่อนประวัติศาสตร์ เช่น อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรศรีวิชัย อาณาจักรกัมพูชา และล่วงเลยมาถึงอาณาจักรในยุคประวัติศาสตร์ของไทย เช่น อาณาจักรสุโขทัย อโยธยา เป็นต้น ในส่วนของอาณาจักรที่เกิดขึ้นในยุคประวัติศาสตร์นั้นอาณาจักรสุโขทัยถือว่าเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองในราวพุทธศตวรรษที่ 18 และได้แผ่ขยายอำนาจไปสู่ดินแดนต่างๆ หลายแห่ง ซึ่งมีระบุไว้ชัดเจนในศิลาจารึกว่าอาณาจักรสุโขทัยนั้นได้แผ่ขยายอาณาเขตจนถึงดินแดนทางภาคอีสานของไทยก็คือเมืองเวียงจันทน์ เวียงคุก และเวียงคำดังที่ปรากฏในจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 ด้านที่ 4 ความว่า “เส็ก มีเมืองกว้างช้างหลายปราบเบ็อง

⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540), หน้า 153.

⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, หน้า 144.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 146.

ตะวันออก ฮอดสรลวงสองแควลุ่มบาจายสคาเท้าฝั่งของเถิงเวียงจันทน์ เวียงคำเป็นที่แล้ว”⁷ และผลการแผ่ขยายอำนาจมานั้นก็ทำให้เมืองที่มีชื่อและมีตัวตนตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ก็ได้มีปรากฏร่องรอยของพระพุทธศาสนาได้มาเจริญรุ่งเรืองในดินแดนนั้นๆ

เมืองเวียงคุก หรือเมืองปะโค เวียงคุก นั้นถือว่าเป็นเมืองเก่าโบราณเมืองหนึ่งของจังหวัดหนองคายที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาเคียงคู่กับเมืองเวียงจันทน์ในฐานะที่เป็นเมืองหลวง ตามประวัติของเมืองปะโค เวียงคุกนั้นถือว่าเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยขอม ซึ่งเป็นเมืองที่มีศาสนสถานขอมปรากฏอยู่ คือสถานที่บูชาพระโคอุสุภราชซึ่งเป็นพาหนะของพระอิศวร ดังที่ปรากฏในวัดพระธาตุบุ ซึ่งมีย่องรอยของตำนานที่เกี่ยวข้องอยู่ นอกจากนั้นยังมีตำนานสำคัญของชุมชนโบราณแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนหนองคาย และภูกพระบาทในจังหวัดอุดรธานีก็มีเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับขอมชาติขอมได้เข้ามามีอิทธิพลในลุ่มแม่น้ำโขงด้วย ดังปรากฏในนิทานเรื่องท้าวบารส - นางอุษา ก็จะพบว่า เมืองของท้าวบารสอยู่ “เมืองปะโค เวียงคุก” นอกจากนั้นยังพบหลักฐานที่เป็นร่องรอยของวัฒนธรรมขอมปรากฏอยู่ในพื้นที่ของเมืองปะโค เวียงคุกอีกมากมาย เช่น พระพุทธรูปนาคปรกหินทราย ที่วัดพระสุก (วัดร้าง) ศูนย์พัฒนาหม่อนไหม จังหวัดหนองคาย พระพุทธรูปนาคปรกที่วัดอุดมสรรพผล ต.ปะโค หรือพระพุทธรูปนาคปรกหินทรายที่วัดสาวสุวรรณ วัดเทพพลประดิษฐาราม ต.เวียงคุกหรือรูปปั้นพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่วัดยอดแก้ว เป็นต้น

อนึ่ง หากพิจารณาทางด้านภูมิศาสตร์จะพบว่า เมืองปะโคเวียงคุกนั้น ในอดีตเคยเป็นแหล่งสะสมวัฒนธรรมหรือความเชื่อของพราหมณ์ฮินดู เนื่องจากเป็นเมืองที่เป็นแหล่งผลิตข้าว และผลผลิตทางการเกษตรเพื่อส่งให้กับเมืองของชุมชนขอมอื่นๆ ในบริเวณรอบๆ ดังนั้น เมืองปะโค เวียงคุกจึงมีความสำคัญมากในฐานะที่เป็นทั้งเมืองที่เป็นที่ตั้งของศาสนสถานของพราหมณ์ฮินดู และในระยะต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามา ก็จะพบว่า ชาวขอมได้อพยพออกไปและมีชาวลาวล้านช้างเข้ามามีอิทธิพลแทนทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทได้เข้ามามีอิทธิพลและได้รับการยอมรับจากประชาชนในเมืองนี้ ทำให้ชาวลาวได้เข้ามาสร้างศาสนสถานและศาสนวัตถุเป็นจำนวนมาก ได้แก่ พระธาตุยาพ่อแก่ พระธาตุยายคำ พระธาตุวัดเวียงชัย และซากโบราณสถานที่เป็นพระธาตุอีกเป็นจำนวนมากในเขตเมืองปะโค เวียงคุก นอกจากพระธาตุเจดีย์แล้วก็จะพบว่าเมื่อปะโค เวียงคุกยังมี พระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก เช่น พระพุทธรูปวัดกัศสปมธุโรรม พระพุทธรูปวัดพระธาตุบุ วัดพระธาตุบังพวน วัดอุดมสรรพผล วัดชุมแพ วัดยอดแก้ว เป็นต้นที่มีความสวยงาม นอกจากนั้นก็ยังมีพระพุทธรูปที่อยู่ตามวัดร้างต่างๆอีกหลายแห่งกระจัดกระจายอยู่ตามวัดและแห่งโบราณสถานเป็นจำนวนมาก หากจะนับวัดที่เป็นแหล่งโบราณสถานนั้นก็มากกว่า 80 วัด และหากจะนับพระพุทธรูปและเจดีย์ในเขตเมืองปะโค เวียงคุกก็มากกว่า 50 องค์ ซึ่งถือว่าเป็นร่องรอยความรุ่งเรืองที่เคยมีมาในอดีตและยังคงสภาพอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

⁷ จารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 4, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_image_detail.php?id=51 [12 ก.พ. 2562].

นอกจากนั้น จะพบว่าความเจริญของเมืองปะโค เวียงคุกตั้งที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น แสดงให้เห็นว่าชาวเมืองปะโค เวียงคุกได้มีการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมขึ้นมาจากแรงศรัทธาเพื่อสื่อถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนาอีกหลายประการ โดยการก่อสร้างหรือการสร้างสรรคนั้นมีพื้นฐานมาจากคามศรัทธาและสร้างสรรค์พุทธสถานและโบราณวัตถุเหล่านั้นมาจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าการศึกษาพุทธศิลปกรรมเมืองปะโคเวียงคุคนี้น่าจะก่อให้เกิดประโยชน์กับชีวิตในหลายประการ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าสมควรที่จะต้องศึกษาเพื่อให้เห็นถึงสาระและความจริงของพุทธศิลปะเมืองปะโค เวียงคุกได้ และความรู้ดังกล่าวนั้นย่อมมีผลต่อการศึกษแก่ผู้ที่มีความสนใจในอันดับต่อไปอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเมืองปะโค เวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
2. เพื่อศึกษาลักษณะพุทธศิลปกรรมของเมืองปะโค เวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
3. เพื่อวิเคราะห์การสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมเมืองปะโค เวียงคุกอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมของเมืองปะโค เวียงคุกว่ามีความเป็นมาและรายละเอียดอย่างไรโดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Document Research) ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพุทธศิลปะเมืองปะโค เวียงคุก : ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรม โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทั้งในเอกสารวิชาการและการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกรวมถึงการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย โดยมีลำดับการดำเนินการดังต่อไปนี้

- (1) รวบรวมเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ เอกสารอ้างอิงทางด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์พุทธศิลป์ไทยและต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพุทธศิลปะเมืองปะโค เวียงคุก : ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรม

(2) รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ งานวิจัย เอกสาร วารสารที่เกี่ยวข้อง

(3) สัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interviews) และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

(4) รวบรวมเรียบเรียงวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ และนำเสนอผลการวิจัย รวมถึงข้อเสนอแนะต่อไป

ผลการวิจัย

สำหรับผลการวิจัยพบว่าวัตถุประสงค์ข้อที่ (1) พบว่า ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เมืองปะโคเวียงคูกุนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่นที่เริ่มมาจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์พบว่าเมืองปะโค เวียงคูกุนั้นมีแหล่งโบราณคดีของมนุษย์ยุคดึกดำบรรพ์ร่วมสมัยกับบ้านเชียง คือมีอายุตั้งแต่ 3000-5000 ปีก่อนพุทธศักราชที่ชุมชนโบราณบ้านโคกคอน อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย แสดงให้เห็นว่าบริเวณเมืองปะโค เวียงคูกุนั้นมีผู้คนสมัยโบราณเข้ามาตั้งบ้านเรือนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และต่อมาในสมัยประวัติศาสตร์พบว่ามีโบเสมาหินทรายโบราณที่ตลาดเวียงคูกูกอนเป็นศิลปะแบบทวารวดีแสดงให้เห็นว่าดินแดนแห่งนี้เริ่มปรากฏความมีชุมชนตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นต้นมาสอดคล้องกับการพบหลักฐานโบเสมาที่บ้านเปงจานที่อ.รัตนวาปี ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมาแสดงให้เห็นว่าบริเวณปะโค เวียงคูกุนั้นมีผู้คนอาศัยอยู่มาตั้งแต่สมัยทวารวดี สอดรับกับการค้นพบพระพุทธรูปสมัยทวารวดีที่ฝิ่ง สปป.ลาวซึ่งแสดงให้เห็นว่าในยุคประวัติศาสตร์ทวารวดีนั้นมิได้มีผู้คนอาศัยอยู่แล้วที่เมืองปะโค เวียงคูกุนั้น

นอกจากนั้นมีการค้นพบหลักฐานที่เป็นอารยธรรมของขอมโบราณที่วัดอุดมสรรพผลที่เมืองปะโค มีการค้นพบพระพุทธรูปนาคปรกที่วัดสาวสุวรรณ และโบเสมาขอมหินทรายแดง ที่วัดสาวสุวรรณ และมีการค้นพบกสิขณรูปพญานาค และบัวแกลงอันเป็นที่ประดับหลังคาอาคารของปราสาทขอมในสมัยขอมยุคราชวงศ์ “มหินธร” ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพิมายลุ่มแม่น้ำมูล ซึ่งการค้นพบวัตถุโบราณประดับตัวอาคารแบบพิมายนี้แสดงให้เห็นว่าเมืองปะโค เวียงคูกุนั้นได้รับอิทธิพลทางด้านศาสนา การค้น และวัฒนธรรมแบบขอมจากเมืองพิมายตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 ซึ่งเป็นกระแสวัฒนธรรมขอมที่เข้ามานั้นได้เข้ามาก่อนหน้านี้แล้วราวพุทธศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา และมาสิ้นสุดลงในยุคพุทธศตวรรษที่ 18 หลังสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แสดงให้เห็นว่าเมืองปะโค เวียงคูกูได้รับอิทธิพลขอมมาตั้งแต่ยุคสมัยขอมโบราณจนถึงขอมในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งกระแสศาสนานั้นก็ได้รับเอาพระพุทธศาสนาแบบ “มหายาน นิกาย มนตรยาน หรือวัชรยานแบบทิเบต ผสมกับความเชื่อแบบเถรวาทแบบทวารวดี เมื่อสิ้นสุดของวัฒนธรรมแบบเขมรเมืองปะโค เวียงคูกูกก็ตกอยู่ในอำนาจของสุโขทัยมาระยะหนึ่งก่อนที่จะมามีอำนาจเป็นเอกราชในยุคของพระเจ้าฟ้ารุ่ง ราวพุทธศตวรรษที่ 19 และสืบทอดมาจนถึงยุคสมัยรุ่งเรืองสุดในสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ก่อนที่จะแตกแยกออกเป็น 3 อาณาจักร คือหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ในภายหลัง ต่อมาเพราะความอ่อนแอของล้านช้างเป็นเหตุให้ปะโค เวียงคูกูได้ตกอยู่ในอำนาจการ

ปกครองของสยามในยุคสมัยกรุงธนบุรี และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1-3 เมืองปะโค เวียงคุกได้ขึ้นตรงกับเมืองเวียงจันทน์โดยมีผู้ปกครองชื่อว่า พระยามาลัย (ปะโค) และหมื่นกลางโงง(เวียงคุก) จากการศึกษาอาจจะพบว่า พระพุทธศาสนาในเมืองปะโค เวียงคุกนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองมาเคียงคู่กับเมืองเวียงจันทน์ เวียงคำหรือเมืองหาดชายฟองมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าวิสุทราจนจนถึงสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช และมาถึงกาลเสื่อมสลายเมื่อเกิดศึกสงครามกับสยามถึง 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 สมัยกรุงธนบุรี และครั้งที่ 2 สมัย รัชกาลที่ 3 ทำให้เกิดมีการเผาทำลายเมืองจนกลายมาเป็นเมืองร้างไปในที่สุด ปัจจุบันเมืองปะโค เวียงคุกมีสถานะเป็นตำบลหนึ่งขึ้นกับอำเภอนองคาย

วัตถุประสงค์ข้อที่ (2) พบว่า ลักษณะพุทธศิลปกรรมของเมืองปะโค เวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดนองคายนั้นมีอยู่ 2 ประเภทหลักๆก็คือพุทธศิลปกรรมประเภทพระพุทธรูป และพุทธศิลปกรรมประเภทพระธาตุหรือเจดีย์ โดยจากการลงพื้นที่สำรวจแหล่งโบราณคดีของเมืองปะโค เวียงคุกนั้นก็พบว่ามียอดที่เป็นแหล่งโบราณสถานของเมืองปะโค เวียงคุกอยู่ทั้งหมด 30 วัด โดยแต่ละวัดก็จะมีทั้งเจดีย์หรือพระธาตุและพระพุทธรูป โดยวัดและพุทธสถานที่มียอดพระพุทธรูป และพระธาตุเจดีย์ที่มีพุทธลักษณะของพุทธศิลปกรรมเมืองปะโค เวียงคุกดังต่อไปนี้

(1) วัดพระสุก ศูนย์เรียนรู้หมอนไหม	(2) วัดจอมณี
(3) วัดพระไชยเชษฐา	(4) วัดอุดมสรรพผล
(5) วัดชุมแพ	(6) วัดดอนสวรรค์
(7) ตลาดและสถานีอนามัยตำบลปะโค	(8) พระพุทธรูปทางเข้าวัดพระธาตุบุ
(9) วัดพระธาตุบุ หรือพระธาตุโพนจิกเวียงจัว	(10) วัดพระธาตุบังพวน
(11) วัดกัศสปมธุโรม (โพนหนองกก)	(12) วัดร้างบ้านปะโค หมู่ที่ 1
(13) วัดร้างบ้านปะโค หมู่ที่ 1	(14) วัดเทพพลประดิษฐาราม
(15) วัดยอดแก้ว	(16) วัดยอดแก้ว
(17) วัดสาวสุวรรณ	(18) พระพุทธรูปที่วัดเวียงคุก (ร้าง) ที่บ้านเวียงคุกหมู่ที่ 4
(19) วัดศรีมงคลธรรมาราม	(20) วัดกุศลนารี
(21) วัดศิลาเลข	(22) เจดีย์ร้างข้างตลาดเวียงคุก
(23) พระพุทธรูปทางเข้าเทศบาลตำบลเวียงคุก (หลวงพ่ทองอินทร์)	
(24) เจดีย์ยาพ้อแก้ว	(25) เจดีย์ร้างข้างทาง
(26) วัดสมปะศักดิ์	(27) วัดจอมเพชร
(28) เจดีย์ร้างวัดป่าโรงบ่ม	(29) ซากพระพุทธรูปและโบสถ์เก่า ที่ริมห้วยคุก (วัดชุมช้าง)
(30) วัดบัวโสม (โรงเรียนบ้านเวียงคุก)	

สำหรับพุทธศิลปกรรมเมืองปะโค เวียงคุกได้รับอิทธิพลของอาณาจักรอยุธยา อาณาจักรล้านนาและล้านช้างเป็นหลักเนื่องจากว่าได้รับอิทธิพลจากสองอาณาจักรนี้โดยตรงใน

ฐานะที่ล้านนา ล้านช้างและอยุธยาที่มีความสัมพันธ์ที่ติดต่อกันและมีการแลกเปลี่ยนศิลปกรรมต่อกันมาเป็นระยะเวลาานโดยพุทธศิลปกรรมเมืองปะโค เวียงคุกที่ได้รับอิทธิพลของอยุธยานั้นก็ได้แก่ พระธาตุคู่ วัดเทพพลประดิษฐาราม เป็นเจดีย์ฐานเหลี่ยมย่อมุมที่ได้รับอิทธิพลของอยุธยาอย่างเห็นได้ชัด ส่วนเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลล้านนาก็ได้แก่เจดีย์ยาพอกแก้ว เจดีย์วัดเวียงชัยข้างตลาดสดเวียงคุก เป็นต้น ส่วนที่ได้รับอิทธิพลล้านช้างนั้นก็ได้แก่เจดีย์วัดศิลาเล็ก เจดีย์วัดสาวสุวรรณ เป็นต้น ส่วนพระพุทธรูปนั้นโดยมากได้รับอิทธิพลจากล้านช้างผสมกับศิลปกรรมแบบท้องถิ่นคือแบบปะโค เวียงคุก

วัตถุประสงค์ข้อที่ (3) พบว่า จากการวิเคราะห์ประเด็นประวัติศาสตร์ของเมืองปะโค เวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย นั้นมีประเด็นที่นำมาวิเคราะห์ก็ได้แก่ (1) ประเด็นชื่อบ้านนามเมืองพบว่า ชื่อของเมืองปะโคนั้นสันนิษฐานว่าเป็นเมือง ปะโค๊ะหรือ Bago ซึ่งเป็นชื่อเมืองเดิมของพวกมอญที่มาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ในสมัยทวารวดี ต่อมาเมื่อพวกขอมมีอำนาจก็เรียกเมืองนี้ว่าเป็นเมืองพระโค หรือเพี้ยะโค๊ะ ในภาษาเขมรต่อมาชาวล้านช้างก็เรียกเพี้ยนเป็นพระโคหรือปะโค ซึ่งชาวล้านช้างได้เปลี่ยนเรื่องเล่าของสัตว์เทพเจ้าหรือโคอสุภราชพาหนะของพระศิวะให้มาเป็นโคอสุภราชซึ่งเป็นโคโพธิสัตว์ตามความเชื่อในศาสนาพุทธ ต่อมาคนท้องถิ่นจึงเรียกชื่อเมืองนี้ว่าเป็นเมืองปะโค ส่วนเมืองเวียงคุกนั้นตำนานท้องถิ่นว่าเป็นเมืองคุดำของท้าวมหาราชซึ่งมีลำห้วยที่มีชื่อพ้องกับชื่อเมืองว่าห้วยคุดำ สันนิษฐานว่าเดิมน่าจะเป็นชื่อ ว่าเมืองคุดำ ต่อมาก็เพี้ยนคุดำ เป็นเมืองเวียงคุกตามความนิยมของชาวลาวล้านช้าง (2) ประเด็นเรื่องที่ตั้งและขนาดของเมือง เมืองปะโค เวียงคุกในอดีตเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่และมีประชาชนอยู่เป็นจำนวนมาก อดีตเมืองสองเมืองนี้เป็นเมืองแฝดกับเมืองชายพอง ต่อมาถูกลดขนาดเมืองลงจากการทำสงครามกับไทย และที่สุดทั้งสองเมืองก็มีสถานะเป็นเพียงตำบลๆหนึ่งขึ้นกับเขตอำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย (3) ประเด็นพัฒนาการของเมืองจากยุคโบราณจนถึงยุคปัจจุบัน พบว่าเมืองปะโค เวียงคุกได้มีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงสมัยทวารวดี สมัยขอม สมัยสุโขทัย สมัยล้านช้าง และสมัยสยาม โดยสมัยล้านช้างนั้นถือว่าเป็นเมืองที่มีความเจริญและมีความสำคัญมากเมืองหนึ่ง แต่ต่อมาเมื่อตกเป็นเมืองขึ้นของสยามแล้วเมืองปะโค เวียงคุกถูกลดขนาดลงมาเป็นเพียงเมืองๆเล็กเมืองหนึ่งที่สูงกับเมืองเวียงจันทน์ ต่อมาก็ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 ถูกทำลายเมืองลงอย่างหนักทำให้เมืองปะโค เวียงคุกกลายมาเป็นเมืองร้างไป และต่อมาได้รับการฟื้นฟูขึ้นในสมัยที่เป็นตำบลที่ขึ้นกับเมืองหนองคาย (4) ประเด็นผู้ปกครองเมืองปะโค เวียงคุก สำหรับผู้ปกครองเมืองปะโค เวียงคุกนั้นเดิมทีชื่อผู้ปกครองเมืองนั้นยังไม่ปรากฏชัดมากสักเท่าไร โดยผู้ปกครองได้รับการแต่งตั้งจากเมืองเวียงจันทน์ ต่อมาได้ปรากฏชื่อเจ้าเมืองที่ชัดเจนที่สุดก็คือสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ปรากฏเจ้าผู้ปกครองเมืองเวียงคุกคือ “หมื่นกลางโอง” ตามที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องยาวของล้านช้างก็คือ “อุรังคธาตุนิทาน ตำนานพระธาตุพนม” เนื่องจากเชื่อกันว่าตำนานนี้ได้รับการแต่งเพิ่มเติมในสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ดังนั้นจากสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชก็ได้ปรากฏชื่อผู้ปกครองเมืองเวียงคุกเป็นหมื่นกลางโองเรื่อยมา ส่วนเจ้าผู้ปกครองเมืองเวียงคุกนั้นปรากฏนามในการจัดลำดับหัวเมืองอีสานว่า คือ “พระยามาลย์” เป็นผู้ปกครอง ทั้งสองเมืองนั้นได้ถูกยุบเป็นเมืองหนองคายเมื่อมีการ

จัดรูปแบบการปกครองใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้เจ้าเมืองปะโค เวียงคุกถูกยุบเลิกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (5) ประเด็นการสร้างสรรคศิลปกรรมเมืองปะโค เวียงคุก กับหลักพุทธธรรมพบว่าการสร้างสรรคศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาของเมืองปะโค เวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายก็เพื่อเป็นการอธิบายหลักธรรมทางศาสนา โดยหลักธรรมที่ปรากฏในพุทธศิลปกรรมเมืองปะโค เวียงคุกประเภทพระพุทธรูปนั้นก็ได้แก่

ก. หลักบารมี 10 ได้แก่ (1) ทานบารมี (2) ศีลบารมี (3) เนกขัมมบารมี (4) ปัญญาบารมี (5) วิริยะบารมี (6) ขันติบารมี (7) สัจจบารมี (8) อธิษฐานบารมี (9) เมตตาบารมี (10) อุเบกขาบารมี

ข. หลักอนุสติ 10 มี 10 อย่างคือ 1.พุทธานุสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า 2. อัมมานุสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม 3. สังฆานุสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ 4. สีลานุสติ ระลึกถึงศีลที่ตนรักษา 5. จาคานุสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว 6. เทวตานุสติ ระลึกถึงคุณที่ทาคนให้เป็นเทวดา 7. มรณัสสติ ระลึกถึงความตายที่จะต้องเป็นธรรมดา 8. กายคตาสติ ระลึกทั่วไปในกายให้เห็นว่าไม่งาม 9. อานาปานสติตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก 10.อุปสมานุสติ ระลึกธรรมเป็นที่สงบระงับกิเลสและความทุกข์ คือ นิพพาน

ค.หลักโพธิปักขิยธรรม 37 หมายถึงธรรมที่เป็นฝักฝ่ายของการนำไปสู่การตรัสรู้ ซึ่งมีอยู่ 37 ประการได้แก่ 1. สติปัฏฐาน 4 หมายถึง ชื่อธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ 4 อย่าง คือ กาย เวทนา จิต ธรรม (2) สัมมปธาน 4 หมายถึง ความเพียร, ความเพียรชอบ ที่เป็นสัมมาวายามะ มี 4 อย่าง คือ 1.สังวรปธาน เพียรระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น 2. ปหานปธานเพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว 3.ภาวนापธาน เพียรเจริญทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น 4. อนุรักษนาปธานเพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เสื่อมไปและให้เพิ่มพูนอยู่ (3) อิทธิบาท 4 หมายถึง ทางที่จะไปสู่ความสำเร็จ 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร 3) จิตตะ ความเอาใจใส่และ 4) วิมังสา ไตรตรองค้นคว้าในสิ่งนั้นๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น เอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้า การคิดการทำก็ก้าวหน้าต่อไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าไม่รักมันก็ไม่ไปได้ (4) อินทรีย์ 5 หมายถึง ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน โดยเป็นเจ้าการในการทำหน้าที่และเป็นหัวหน้านำสัมปยุตตธรรมในการครอบงำกำจัดธรรมที่เป็นปฏิปักษ์มี 5 อย่าง ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติสมาธิ ปัญญา(5) พละ 5 หมายถึง ชื่อธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งทำให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงดำรงอยู่ได้ในสัมปยุตตธรรมทั้งหลายอย่างไม่หวั่นไหว อันธรรมที่เป็นปฏิปักษ์จะเข้าครอบงำไม่ได้ เป็นเครื่องเกื้อหนุนแก่อริยมรรค จัดอยู่ในจำพวกโพธิปักขิยธรรม มี 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา(6) โภชณงค์ 7 ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้หรือองค์ของผู้ตรัสรู้ มี 7 ข้อ คือ 1.สติ 2. อัมมวิจยะ (การสอดส่องเลือกเฟ้นธรรม) 3. วิริยะ 4. ปิติ 5. ปัสสัทธิ 6.สมาธิ 7. อุเบกขา;(7) มรรคมีองค์ 8 คำว่า “มรรคมีองค์แปด” หมายถึงทางสายเดียวมีส่วนประกอบ 8 อย่าง 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิ

ง.หลักคำสอนเรื่องพระนิพพาน คำว่านิพพาน หมายถึง ภาวะสิ้นกิเลส หรือ หมดต้นเหตุ สิ้นราคะ โทสะ โมหะ ตบสนิทแห่งความเร่าร้อนและเครื่องผูกพันร้อยรัดทั้งปวง ซึ่งเรียกว่า เป็นความทุกข์ หมดความผูกพันกับขั้น 5 พ้นไปจากการปรุงแต่ง ปราศจากภพ หรือไม่มีภพใหม่ อีกต่อไปเมื่อนิพพานเป็นที่ตบสนิทของความทุกข์ จึงกล่าวได้ว่าเป็นยอดของความสุข

ส่วนหลักธรรมที่ปรากฏในพุทธศิลปกรรมประเภทพระธาตุเจดีย์นั้นก็ ได้แก่ (1) หลักธรรมเรื่อง “สามัคคี” กล่าวคือการสร้างเจดีย์นั้นต้องเป็นไปด้วยความสามัคคี (2) หลักธรรมเรื่อง ไตรลักษณ์ ซึ่งคำว่า ไตรลักษณ์ หมายถึง หลักธรรม 3 ประการ คือ อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา (3) หลักธรรมเรื่อง “ไตรสิกขา” คือข้อที่จะต้องปฏิบัติ ได้แก่ ศีล เรียกว่า ศีลสิกขา สมาธิ เรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่าปัญญาสิกขา (4) หลักธรรมเรื่อง “ความไม่ประมาท” หมายถึง การไม่ปล่อยสติให้ตกอยู่ในความลุ่มหลงในการดำเนินชีวิต ระลึกรู้ถึง ความไม่เที่ยงแห่งชีวิตอยู่เสมอ แล้วหมั่นประกอบกรรมดี (5) หลักธรรมเรื่อง จาคะ หมายถึง การเสียสละให้ด้วยความเต็มใจ การสร้างพระธาตุเจดีย์ในเมืองปะโค เวียงคุกขึ้นได้ ก็ด้วยจาคะ คือ การเสียสละอย่างแรงกล้าของบรรพชนด้วยความเต็มใจ (6) หลักธรรมเรื่อง หรือ ศรัทธา หมายถึง “เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ควรเชื่อ กอปรด้วยเหตุผล การสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมของเมืองปะโค เวียงคุกนั้นย่อมเกิดมาจากความเชื่อในพระพุทธานุภาพอย่างแรงกล้า (6) ประเด็นการสร้างสรรคพุทธศิลปกรรมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่าการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมของเมืองปะโค เวียงคุกนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพุทธศิลปกรรมเมืองปะโค เวียงคุกนั้นมีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมประเภทพระพุทธรูป คือ ช่วงสมัยนั้นจะใช้การขึ้นรูปด้วยการก่ออิฐมอญขนาดต่างๆ เพื่อขึ้นรูปเป็นรูปพระพุทธรูปจากนั้นจะใช้ปูนเปลือกหอยผสมกับยางบง และหนังความที่ผสมกันเข้าเป็นเนื้อเดียวกันแล้วนำมาพอกเพื่อยึดและตกแต่งเป็นผิวของพระพุทธรูป ในส่วนของการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมเมืองปะโค เวียงคุก ประเภทอาคารสถานที่หรือศาสนสถานเช่นโบสถ์หรือศาลาหรือวิหารนั้น ช่วงปะโค เวียงคุกจะใช้อิฐเผารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดต่างๆเป็นพื้น โดยเตาเผาอิฐนั้นพบได้ทั่วไปในบริเวณของเมืองปะโค เวียงคุก นอกจากนั้นแล้วชาวเมืองปะโค เวียงคุกยังได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์พระพุทธรูปด้วยการสร้างใหม่ให้มีผิวใกล้เคียงของเดิมมากที่สุดด้วยการใช้ปูนซีเมนต์เป็นอุปกรณ์หลักในการก่อสร้างพระพุทธรูปหลายองค์ในพื้นที่ที่ชำรุดและได้มีการสร้างขึ้นใหม่อีกครั้ง

ส่วนการสร้างสรรคพุทธศิลปกรรมประเภทพระธาตุของเมืองปะโค เวียงคุกนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นช่วงจะใช้อิฐกับศิลาแลงเป็นพื้นฐานในการก่อสร้างก่อนที่ จะฉาบด้วยยางบงและหนังควายเนาที่ตำผสมกับยางบงให้มีสภาพเหมือนกับปูนที่ใช้ฉาบหรือยึดอิฐให้ติดกัน ซึ่งนั้นเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่ง ภายหลังจากที่บ้านเมืองถูกทำลายพระธาตุเจดีย์

ทั้งหลายถูกทำลาย เพื่อป้องกันไม่ให้โจรผู้ร้ายมาทำลายพระธาตุเจดีย์ชาวปะโค เวียงคุกก็จะใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์พระธาตุเจดีย์คือ ในกรณีที่เป็นพระธาตุที่ยังสมบูรณ์อยู่การอนุรักษ์หรือการป้องกันการทำลายจากคนที่ไม่หวังดีก็โดยการสร้างเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพุทธสถานหรือพื้นที่นั้นๆว่าใครเป็นคนสร้างและมีเทพเจ้าหรือพญานาคองค์ไหนดูแลและหากมีคนเข้ามาทำลายก็จะถูกทำร้ายจากเทพเจ้า เป็นต้นทำให้เกิดความกลัวแล้วก็จะไม่มีการทำลายหรือค้นหาทรัพย์สินจากพระธาตุนั้นได้ ทำให้ตัวพระธาตุยังคงหลงเหลืออยู่

ประการต่อมาคือการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมประเภทวัฒนธรรม คือการนำเอาระบบวัฒนธรรม จารีตหรือความเชื่อของคนท้องถิ่นมาใช้ในการอนุรักษ์หรือการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมของชาวเมืองปะโค เวียงคุก โดยระบบวัฒนธรรมที่นำมาใช้นั้นก็ได้แก่ (1)แนวคิดเรื่องนาจันทน์ (2) แนวคิดเรื่องข้าโอกาสหรือเลขวัด (3) แนวคิดเรื่องเขตปลอดอาญาแผ่นดิน (4) แนวคิดรักษาฮีตขอย หรือการรักษาจารีตของเมือง (5) แนวคิดเรื่อง คะลำ และ (7) ประเด็นการสร้างสรรคพุทธศิลปกรรมของเมืองปะโค เวียงคุกกับศิลปกรรมไทย พบว่าพุทธศิลปกรรมเมืองปะโค เวียงคุกนั้นถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศิลปกรรมในแขนงหรือกลุ่มศิลปกรรมแบบเมืองปะโค เวียงคุก เพราะเป็นศิลปกรรมที่มีความสัมพันธ์กับพุทธศิลปกรรมไทยหลายสมัย เช่น สมัยทวารวดี สมัยลพบุรี สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยล้านนา เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าพุทธศิลปะเมืองปะโคเวียงคุกนั้น หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาถือว่าพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในเมืองปะโค เวียงคุกนี้ตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นต้นมา โดยได้รับอิทธิพลจากขอมอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมาจากนั้นก็ตกเป็นส่วนหนึ่งของขอมที่เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา และเมื่อขอมสิ้นอำนาจเมืองปะโคเวียงคุกก็ได้ตกเป็นส่วนหนึ่งของสุโขทัย โดยในยุคขอมนั้นชาวปะโค เวียงคุกนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานและนับถือศาสนาพราหมณ์อินดูนิกัน ไศวนิกาย ต่อมาก็ได้ตกเป็นส่วนหนึ่งของล้านช้างซึ่งในยุคนี้ชาวปะโค เวียงคุกได้หันมานับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ในด้านของลักษณะของพุทธศิลปกรรมเมืองปะโค เวียงคุกนั้นจะพบว่าเป็นพุทธศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรล้านนาล้านช้างและอยุธยาเป็นสำคัญ โดยพุทธศิลปกรรมเมืองปะโคเวียงคุกนั้นสามารถที่จะแบ่งได้เป็น 2 ประเภทก็คือ (1) พระพุทธรูป และ(2) พระธาตุเจดีย์

การสร้างสรรคพุทธศิลปกรรมของเมืองปะโค เวียงคุกนั้น เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำได้จากพื้นที่ เช่น ไร่ศิลาแลง และอิฐรวมถึงมีการนำเอาอย่างบงหรืออย่างไม้มาผสมกับหนังควายทำเป็นเสมือนปูนที่ทำหน้าหน้าในการยึดหินหรืออิฐให้ยึดกันเป็นก้อนหรือเป็นเสมือนกาวที่ประสานให้อิฐจับตัวกันได้ นอกจากนี้ก็จะพบว่าการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมของเมืองปะโค เวียงคุกนี้ก็เป็นกรการสร้างสรรคเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปด้วยโดยจะพบว่าพุทธศิลปกรรมเมืองปะโค เวียงคุกนั้นเป็นสัญลักษณ์ให้เกิดการเรียนรู้หลักธรรมหลายประการ เช่น เรื่องความสามัคคีหรือไตรลักษณ์ เป็นต้น

บรรณานุกรม

1. ภาษาบาลี – ไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____ . **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด 91 เล่ม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, 2534.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

เสถียร โพธิ์นันทะ **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา,** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย
2535

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย,** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540

จารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, **จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 4,** [ออนไลน์],

แหล่งข้อมูล: <http://www.sac.or.th/databases/inscript>